

ساخت مراکز درمانی از زکات

گفتیم صاحب عروه معتقد است صرف سهم سبیل الله در هر کار خیری و هر کار قربی جایز است و لازم نیست حتما جزو امور عام باشد بلکه هر چه جزو کارهای خیر و قربی باشد را شامل است. بر اساس این نظر، تردیدی نیست که ساخت مراکز درمانی که خدمت به بندگان خدا و خلق ارائه می‌کنند از زکات جایز است.

مرحوم امام و مرحوم آقای خویی اگر چه جواز صرف زکات در هر کار خیری را نپذیرفتند اما صرف زکات را در مصالح عام جایز دانستند و طبق این نظر نیز ساخت مراکز درمانی از زکات جایز است. در مقابل مرحوم آقای بروجردی معتقدند که صرف سهم سبیل الله فقط در مصالح عام دینی جایز است یعنی مصالح عام مسلمین که به لحاظ دین و مذهب است و روشن است که منظور ایشان از مصالح دینی، مصالح دین صحیح است نه غیر آن و لذا مثلا صرف زکات مومنین برای ساخت مدارس دینی غیر از شیعه امامیه جایز نیست. بر اساس این نظر ساخت اموری مثل پل و مراکز درمانی و ... از سهم سبیل الله جایز نیست.

تذکر این نکته لازم است که سهم سبیل الله به فقراء اختصاص ندارد و صرف این سهم در هر جا جایز باشد بین فقیر و غنی تفاوتی نیست. مثلا اگر ساخت بیمارستان از این سهم جایز باشد این طور نیست که استفاده از آن به فقراء اختصاص داشته باشد. همچنین به موارد اضطرار و حاجت نیز اختصاص ندارد. این مطلب در کلمات مثل مرحوم آقای حکیم (مستمسک العروة الوثقی، ج ۹، ص ۲۶۷) و آقای خویی (موسوعة الامام الخوئی، ج ۲۴، ص ۱۱۴) هم ذکر شده است.

همچنین اگر مصالح عام بلاد مسلمین ملاک جواز صرف باشد استفاده از آن به مسلمین اختصاص ندارد چه برسد که به مومنین اختصاص داشته باشد.

آنچه در بررسی این مساله به نظر می‌رسد این است که اهل سنت تصور کرده‌اند «سبیل الله» یک اصطلاح شرعی است و منظور از آن جهاد است و شاید یکی از علل آن این بوده که این تعبیر در کتاب شریف در جهاد به کار گرفته شده است ولی از نظر امامیه این نظر قطعا غلط است و سبیل الله به جهاد اختصاص ندارد. البته حتما جهاد یکی از سبل خداوند است ام به آن اختصاص ندارد. پس احتمال اختصاص سهم سبیل الله به جهاد صحیح نیست.

آنچه مهم است بررسی اختلاف بین مرحوم آقای بروجردی و دیگران است و اینکه آیا صرف سهم سبیل الله فقط در مصالح عام دینی جایز است یا می‌توان آن را در هر مصلحت عام یا هر کاری خیری صرف کرد؟

اصل در این مساله آیه شریفه است: «إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَ الْمَسْكِينِ وَ الْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَ الْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَ فِي الرِّقَابِ وَ الْغَارِمِينَ وَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَ ابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ» (التوبة، ۶۰)

اولین نکته در این آیه این است که زکات نسبت به چهار مورد اول (فقراء و مساکین و عاملین و مولفه قلوبهم) ملک آنهاست ولی نسبت به چهار مورد دیگر (رقاب، غارمین، سبیل الله، ابن سبیل) مصرف زکات هستند و زکات ملک آنها نمی‌شود.

نکته دوم این است که اگر در مفهوم سبیل الله شک شود به از موارد اقل و اکثر ارتباطی است و مرجع در آن برائت است و نتیجه آن جواز صرف در مورد مشکوک است.

البته از نظر ما «سبیل الله» اجمال مفهومی ندارد و توضیح آن خواهد آمد.

مرحوم آقای منتظری در این بحث فرموده‌اند منظور از «سبیل الله» به حسب استعمال قرآن دین الهی است و حتی مواردی که گفته شده است آیه با جهاد مرتبط است و کلمه «سبیل الله» در جهاد استعمال شده حرف ناتمامی است و این مفهوم از تعدد دال و مدلول برداشت می‌شود و منظور از «سبیل الله» در همان آیات هم دین خداست و یکی از امور واجب در دین خدا، جهاد در راه دین خداست. یعنی جنگ از تعبیری مثل «قتال» و «جهاد» استفاده می‌شود و گرنه لازمه آن این است که مفهوم آیه مثلاً این باشد که در راه جنگ بجنگید!

پس سبیل الله به معنای جهاد و جنگ و قتال نیست بلکه معنای آن دین خداست و حداقل یکی از موارد استعمال این تعبیر، دین خداست. بنابراین اگر گفته شد در سبیل الله مصرف شود یعنی در دین خدا صرف شود که شامل همه امور دینی می‌شود. البته در ادامه گفته‌اند شاید کلام سید هم بعید نباشد که مطلق سبیل خیر را شامل شود.